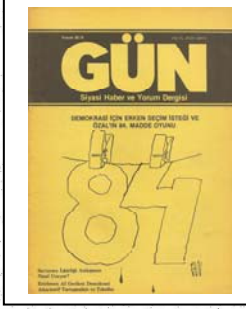

1946-1952 SENDİKACILIĞI VE TÜRK-İŞ'İN KURULUŞU

Yıldırım KOÇ

Türk-İş, işçilerin yoksulluğa ve kötü çalışma koşullarına tepkisi ve siyasi partilerin işçilerin oylarını kapma mücadelesi temelinde, solcuların sınıf sendikaları örgütleme çabalarından kısmen etkilenerek kurulmuş sendikaların, ABD müdahalesiyle hızlanan bir süreç sonucu birleşmesiyle oluştu.

1947-1950 Dönemi Sendikacılığı: Bu dönemin ana özelliği, iktidardaki CHP'nin işçileri kendi denetim ve güdümü altında örgütlemeye çalışması, DP'nin de bu alana el atması, ancak sol düşüncede olanların etkilerinin de bir ölçüde sürmesiydi. Ancak işçilerin sendikalaşma eğilimi bir ölçüde geriledi. Bu bir taraftan 1946'da kurulan sendikaların bir bölümünün kapatılmasının yarattığı yılgınlık, diğer taraftan tepeden inmece sendikalara karşı bir tepkiydi. 1947 yılında çıkarılan 5018 sayılı Sendikalar Kanunu da bu amaçlara hizmet edecek biçimde oluşturulmuştu.

CHP'nin Sendikaları Denetim Altına Alma Politikası: CHP 1947 yılında İşçi Bürosunu kurdu. Büronun şefi Dr. Rebiî Barkın, yardımcısı Sabahattin Selek idi. S. Selek, süvari teğmeni iken 1944 yılında ordu-dan ayrılmıştı.

CHP'nin mevcut sendikaları denetim altına alma ve denetim ve güdüm altında sendikalar kurma çabaları çeşitli biçimlerde oldu.

1) Devletin olanakları kullanılarak özellikle kamu kesimi işyerlerinde çalışan işçiler ve işçi önderleri üzerinde baskı uygulandı ya da bu kişilere işyerlerinde avantajlar sağlandı.

2) Sendikaların alabilecekleri yıllık aidat tutarı üye başına 120.- TL ile sınırlandırılmıştı. Ayrıca, bu aidatlar da toplanamıyordu. CHP çe-

şitli sendikalara para yardımı yaptı. Çalışma Bakanlığı'nın tasarrufundaki ceza paraları sendikalara dağıtıldı. (7 Mart 1947 ile 28.11.1949 tarihleri arasında İstanbul'da sendikalara dağıtılan ceza paraları toplamı 19.600.- TL idi.)⁽¹²⁾

Ayrıca, sendikalar tarafından düzenlenen balo ve piyangoların biletleri çeşitli kamu kuruluşlarına önemli miktarlarda aldirılarak, sendikalara kaynak aktarıldı.

Çalışma Bakanlığı aracılığıyla

sendikalara dağıtılan ceza paraları ve çeşitli kamu kuruluşları aracılığıyla aktarılan kaynaklar dışında, CHP'nin kendi öz kaynaklarından da sendikalara ve sendikacılara para verdiği ileri sürülüyor.⁽¹³⁾

3) Sendikaların "yola getirilmesinin" bir aracı açıktan para vermekse, ikincisi de onları milletvekili yapmaktır. Hayatını bir süre işçilikle kazandı sendikacılığa sıçrayan birçok kişide görülen bu arzu, siyasi partiler tarafından çok ustaca kullanıldı.

4) Yeni sendikalar yetiştirildi. Bunların en ünlüleri, 1947 yılında Bira İşçileri Sendikası'na giren Seyfi Demirsoy'du. Demirsoy, Türk-İş'in 6. Kongresinde (Mart 1966) yaptığı konuşmada 1947-1948 yıllarını ve işlevlerini şöyle anlatıyordu:

"Daha sonra Türk işçileri arasında komünistlerin bulunmadığını belirten Demirsoy, "biz sendikaları komünistlerin elinden döve döve aldık. Bir gün Çiftesaraylar'da söylenen şu idi bize: Darağaçlarımızı köprüde kuracağız. Hatırlayın 1947-48'i. Muhalefet azgın halde, herkes muhalefetin peşinde, hükümet zayıf. Hakikaten sendikaların ilk kurucuları olan arkadaşlarımızın bu hizmetlerini takdirle yad etmek isterim" demiş, kimsenin altında komünist olduğunu yazılmadığını, bunun hareketlerinden anlaşılabileceğini belirterek sözlerine şöyle devam etmiştir: "... sendikalarımız bu konuda çok hassastır. Ve hiçbir zaman aramıza bu tipler sızamayacaktır."⁽¹⁴⁾

Çeşitli sendikalar kuruldu, kurulmuş olanlarda etkinlik sağlandı. Lütfi Erişçi, 1951 yılında yayımlanan çalışmasında, bu dönemdeki sendikaların niteliğini şöyle anlatıyordu:

"Çalışma Bakanlığı teşkilatına yardımcı olmak, İş Kanununun tatbikatını kolaylaştırmak, iş randımanını artırmak" gibi maksatlarla CHP direktiflerine uygun ve CHP parasıyla, herbiri kurucular heyetinden ibaret işçi demekleri kurulmaya başlandı."⁽¹⁵⁾

1948 yılında ise İstanbul İşçi Sendikaları Birliği oluşturuldu. İlk kongresini 28 Mart 1948'de yapan İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin alması gereken kararları önceden CHP tarafından ilgililere bildiriliyor, o doğrultuda konuşmalar yaptırılıyordu. Örgütü CHP İşçi Bürosu yönetiyordu.⁽¹⁶⁾

CHP Dışındaki Etmenler: Demokrat Parti de sendikalarla ilgilenmeye başladı. Celal Payar, daha Ekim 1946'da, "Demokrat Parti'nin himayesinde, fakat işçilerin kendilerinin de bir teşkilatları bulunmasını istiyorum" diyordu.⁽¹⁷⁾

1947-1950 döneminde işçiler arasında DP'ye ilgi arttı. Sendikaların önemli bir bölümünde iş saflaşmalar oldu ve bazı durumlarda aynı sendikalar oluştu. DP-CHP çelişkisi biçiminde siyasal mücadeleye yansıyan sınıfsal saflaşma, işçilerin oy gücü ve toplumsal potansiyelinden yararlanmak için yarışa girdi.

Sendikalarda etkinlik sağlamak için CHP ile DP arasında süren mücadele, 26 Şubat 1950'de, CHP denetim ve güdümündeki İstanbul İşçi Sendikaları Birliği karşısında DP destek ve güdümündeki Hür İşçi Sendikaları Birliği'ni doğurdu. Demokrat Parti 1950 Mayıs'ında iktidara geçti. Bu iki örgüt de, 20 Ağustos 1950'de İstanbul Millî İşçi Sendikaları Birliği adı altında birleştiler. Partilerarası mücadele ayrı örgütler mücadelesinden örgüt içi hizipler mücadelesine dönüştü.

Bu dönemde işçi hareketinin özel sektör işyerlerindeki güçsüzlüğü, işverenlerin kendi denetimlerinde sendikalar oluşturmalarına gerek bırakmıyordu.

Uluslararası işçi hareketi içinde bu yıllarda önemli bir bölünme ortaya çıktı. Dünya Sendikalar Federasyonu'ndan ayrılan bazı sendikalar, DSF'na girmemiş bazı sendikalarla da birlikte, 1949 yılında Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu (ICFTU) kurdular. İki örgüt arasında özellikle 1951 ve sonrasında az gelişmiş ülkelerde varolan sendikalarda yakın bağlar kurma ya da yeni sendikalar oluşturma doğrultusunda yoğun bir mücadele başladı.

1947 yılında ABD : tarafından benimsenen Truman Doktrini ve kabul edilen "Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Sağlama Yasası" (Marshall Yardımı) ile Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde yeni bir döneme girildi.

Ancak soğuk savaşın uluslararası sendikal hareketteki yansıması ile ABD-Türkiye ilişkilerindeki gelişmelerin Türkiye'deki işçi hareketi üzerindeki etkisi 1951 yılında başladı.

Bu dönemde Sosyal Adalet Partisi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ile Müstakil Türk Sosyalist Partisi (Arif Oruç tarafından 19.9.1948 tarihinde kuruldu) faaliyetliydi. Ancak bu partilerin sendikalarla ilişkileri konusunda bir bilgiye rastlayamadım.

1950 yılı Eylül ayında ise Demokrat İşçi Partisi adıyla "ılımlı sol" bir parti kuruldu. 1952 yılında partinin genel başkanı bulunan Dr. Orhan Arsal, ikinci başkanı bulunan Üzeyir Kuran ve genel sekreteri bulunan İbrahim Güzelce 1960 sonrasında da etkileri süren önemli kişilerdi. Üzeyir Kuran 1951 yılında İstanbul Demir ve Madeni Eşya Sa-

nayii İşçileri Sendikası'nın (daha sonra Maden İş adını aldı) başkanıydı. İbrahim Güzelce ise 1946 yılında Basın Teknisyenleri Sendikası'na girmiş ve 1948 yılında örgütün genel sekreterliğine getirilmişti. (Demokrat İşçi Partisi'nin sendikalarla ilişkileri 1951-1952 döneminde ele alınacak.)

1950 yılında ilginç bir gelişme de Türkiye İşçi Haklarını Koruma Cemiyeti'nin kurulmasıdır. Cemiyetin amacı şöyle formüle edilmiştir:

"İşçilerin sınıf haklarını ve meslek menfaatlerini korumak ve onlara daha geniş hak ve menfaatler sağlamak, bu menfaatlerin ve hakların kanun teminatı altına alınmasını, bu maksatla mevcut kanunlarda, işçi haklarını ve menfaatlerini sınırlayan hükümlerin kaldırılmasına ve yerlerine, bunları genişletici hükümler konulmasına yasa içinde çalışmak."(18)

Cemiyet tarafından yayımlanan Türkiye'de İşçi Sınıfı Davası ve Hal Çareleri isimli broşürde de işçilerin dağılımlığına bir son verilmesi isteniyordu. Cemiyetin kurucularından Nizamettin Babaoğlu 1947 yılında İstanbul Madeni Eşya Sanayii İşçileri Sendikası kurucularındandı. 1948 yılında da İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin ilk yönetim kurulunda görev aldı. Kuruculardan Fehmi Yazıcı 1947 yılında CHP'nin sendika örgütlenmesine karşı çıkan bir kişiydi. Kuruculardan Ömer Çetin kaya, tekstil kolunda sendikacıydı.

Özetle; 1947-1950 döneminde sol eğilimli kişi ve kuruluşların işçi hareketiyle bağ kurma, bu hareketi örgütleme ve yönlendirme girişimleri sona ermedi.

1946 yılında kurulan ve kapatılan sendikaların kurucu ve üyeleri

de çeşitli biçimlerde sendikal hayata katkıda bulundular. Sendikaları kapatılmıştı, ama bu kişiler özgürdü. Bu konuda saptayabildiğim iki kişi var.

Bugün Türk-İş'e bağlı olarak faaliyet gösteren Petrol İş Sendikası 11.9.1950 tarihinde İstanbul Akaryakıt İşçileri Sendikası adıyla kuruldu. Bu sendikanın kurucularından Sabri Özcan, 1946 yılı Aralık ayında sıkıyönetim komutanlığı kararı ile kapatılan Bakırköy Bez Fabrikası İşçileri Sendikası kurucu üyelerindendi. Diğer bir kurucu olan Ahmet Engin ise 1946 senesinde Zonguldak maden kömürü ocaklarında Asma Ocağı katibi bulunduğu sırada bu işyerinde kurulan ve ana-tüzüğüünün bazı bölümleri yukarıda sunulan Zonguldak Maden Kömür Havzası İşçileri Sendikası kurucuları arasında yer almıştı (veya kuruluş çalışmalarına katılmıştı).

1951 - 52 DÖNEMİ SENDİKACILIĞI

1951 - 52 Dönemi Sendikacılığı: 1951-1952 yıllarında, birkaç yıl öncesine göre en önemli değişiklik, uluslararası ilişkilerin gelişmesi ve özellikle ABD'nin Türkiye'deki sendikal gelişime özel bir önem vermesiydi.

Çalışma Bakanlığı verilerine göre, 1948 yılında 73 sendikada 52 bin işçi örgütlüydü. 1949 yılında sendika sayısı 77'ye, örgütlü işçi sayısı 72 bine yükseldi. 1 Mayıs 1950 tarihinde 88 sendikada 76 bin işçi, 1 Mayıs 1951 tarihinde 137 sendikada 110 bin işçi ve 1 Aralık 1952 tarihinde de 248 sendikada 130 bin işçi örgütlüydü. Birlik ve federasyon sayısı ise 1948 yılında 1'den, 1949 yılında 2'ye ve 1950 yılında 3'e yükselmışti. Bu rakamlar 1951 yılında 8 ve 1952 yılında 16 oldu.(19)

Orhan Tuna'nın 1951 yılında yayımlanan bir çalışmasına göre ise, bu tarihte 132 sendika bulunmaktadı. Bunların 63'ü yeni kurulduğu için üye sayıları belli değildir. Diğer 69 sendikada örgütlü işçi sayısı 77514'tür. Bu sendikaların 44'ünün merkezi İstanbul'da, 20'sininki ise İzmir'dedir. Üye sayısı en yüksek sendikalar ise şunlardı:

- Zonguldak Maden İşçileri Sendikası (17721 üye)
- İzmir Tütün İşçileri Sendikası (10385 üye)
- İstanbul Un ve Unlu Mamulat İşçileri Sendikası (2872 üye)
- İstanbul Elektrik ve Motorlu Taşıtlı İşçileri Sendikası (2575 üye)
- İstanbul Tekel Yaprak ve Tütün Bakım ve İşleme İşçileri Sendikası (2180 üye)

Üyeleri saptanmış sendikalar tarandığında, kamu kesimi işyerleri-

nin büyük bir çoğunluk oluşturduğu gözleniyor. (20)

Sendikaların yönetimini ele geçirme konusunda CHP ile DP arasındaki mücadele sürüyordu. Bazı sendikaların yöneticileri ise sendikalarındaki etkinliklerini siyasal alanda da etkili olmanın bir aracı olarak kullanmaya çalışıyorlardı. Sendikalarda örgütlü işçilerin önemli bir bölümünün kamu kesiminde çalışıyor olması ve iktidardaki partilerin çeşitli düşüncelerle bu kesime örgütlenmeye fırsatı vermeleri, daha sonraki on yıllarda Türk-İş-Hükümet ilişkilerinin düzenlenmesinde önemli bir etmen oldu.

Yukarıdaki verilerden de izlenebildiği gibi, 1951 ve 1952 yıllarında sendika, birlik ve federasyon sayılarında sıçramalar gerçekleşti. Diğer bir deyişle, daha üst bir örgütlenmeye doğru bir gidiş vardı. 1951 yılında sendikal alanda gelişmeye başlayan uluslararası ilişkiler bu süreci biraz hızlandırdı. Diğer bir deyişle, "Türk-İş'i Amerikalılar kurdu" biçiminde bir yargı son derece yanlış.

1951-52 yıllarında sendikalarda CHP-DP rekabetinin yanı sıra sol eğilimli partilerin de etkileri vardı.

Bu tarihlerde Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ile Sosyal Adalet Partisi faaliyeteydi. 1946 yılı Aralık ayında kapatılıp yargılanan Türkiye Sosyalist Partisi ise bu yıllarda yeniden faaliyete geçti. TSP 16 Eylül 1951 tarihinde yapılan milletvekili ara seçimlerine de katıldı.

Diğer taraftan 1950 yılı Eylül ayında kurulan Demokrat İşçi Partisi sendikalara önem veriyordu ve ilişkileri vardı.

10 Şubat 1952 tarihinde partinin birinci kongresi toplandı. Kongreye sunulan raporda, Demokrat İşçi Partisi'nin "bütün gayretini, işçi sınıfını siyasi bir kuvvet haline getirmek için sarf" ettiği belirtiliyor ve "işçi menfaatlerini satan işçi aristokratları" ile "sahte sendikalistler"den yakınıyor. (21)

Parti, 1952 yılında "üyelerimiz sendikalardan ve birlikten çekilmeli" biçiminde de bir karar aldı. (22)

5 Temmuz 1951-15 Mayıs 1952 tarihleri arasında 30 sayısı yayımlanan ve Kemal Sülker'in başyazarlığını yaptığı İşçi Hakkı gazetesinin de sendikalardaki sol birliğe katkıda bulunduğu belirtilmelidir.

Özetle; uluslararası düzeydeki yoğun soğuk savaşa, Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılmasına ve NATO'ya kabul edilmesine ve 1951 yılı sonlarında başlayan TKP tutuklamalarına ve 31.12.1951 tarihinde Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerinin değiştirilmesine karşın, solcuların sendikalarda bir ölçüde etkisi oldu. Bu etki Türk-

İş'in Eylül 1952'deki birinci kongresine kadar da küçümsenmeyecek bir boyutta sürdü. Eylül 1952'deki genel kurulda ise CHP'li, DP'li ve benzer nitelikteki sendikacılar, Amerikan sendikacılığı ile ittifak içinde Türk-İş yönetimine tek başlarına geldiler; diğer kesin tasfiye edildi.

ABD'NİN ETKİSİ Türkiye'de sendikacılıkta A.B.D. etkisi 1951 yılında başladı. A.B.D., gelişmekte olan işçi hareketinin kontrol altına alınması konusunda son derece duyarlı ve deneyimliydi.

Bu etkiyi sağlamada çeşitli yol ve yöntemler kullanıldı. Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) bu dönemde A.B.D. etkisi altındaydı ve bu niteliğiyle devreye sokuldu. Türkiye sendikal hareketi ICFTU'dan Avrupa işçi hareketinin militan geleneği değil, A.B.D.'nin az gelişmiş ülkeler için oluşturduğu güdümlü sendikacılık modelini, A.B.D.'deki Gompers sendikacılığının ilkel ve çarpık biçimini öğrendi.

Soğuk savaş döneminde ICFTU üyesi sendikalarda ve özellikle de A.B.D.'de Amerikan İşçi Federasyonu'nda (AFL) anti-komünizm ön plana çıktı. Komünist olduğu ileri sürülenler sendikalardan çıkarıldı. Sendika anatizüklerine, komünistlerin sendika yöneticisi ve hatta sendika üyesi olamayacağı biçiminde maddeler kondu. (22) ICFTU'da sendikaların en önemli görevlerinden birinin anti-komünist mücadele olduğu vurgulandı. Konfederasyonun 1951 yılı Temmuz ayında yapılan ikinci kongresine Türkiye'den de temsilci katıldı. Bu kongrede AFL başkanı G. Meany tarafından sunulan bir raporda, ICFTU'nun anti-komünist mücade-

lenin başını çekmesi istendi. Kongre, komünizme karşı mücadele için özellikle az gelişmiş ülkelerdeki sendikal hareketi geliştirme kararı aldı ve 3 yıllık bir sürede harcanmak üzere 700 bin dolarlık bir fon ayırdı. (24)

ICFTU'nun ikinci kongre öncesinde Asya ve Afrika'daki az gelişmiş ülkelere gönderilen konfederasyon görevlilerinin raporlarında, bu ülkelerdeki "Sendika hareketinin ekonomik amaçlardan çok politik amaçlarla" ilgilendiği belirtiliyor ve "bu koşullarda işçi hareketini komünist sızma ve güdüm tehdidinde açık kıldı" dikkat çekiliyordu. Dünya Sendikalar Federasyonu'nun az gelişmiş ülkelerdeki çalışmalarını artırdığı vurgulanarak, ICFTU'nun bu ülkelerdeki işçi hareketinin "Hür Sendikacılık" doğrultusunda geliştirilmesini sağlamak için çaba göstermesi isteniyordu. (25) Bu yazıda Türkiye ile ilgili olarak da şöyle deniliyordu: "Yakın ve Orta Doğu: Sekreterlik ve bölgedeki çeşitli sendikacılar, 1951 yılı ortalarına kadar ön görüşmeler yaptılar ve Türkiye'de bir hür sendika hareketinin geliştirilmesi ile ilgili olarak başlangıç adımları atıldı. (26)

ICFTU ve özellikle AFL, Türkiye'de 1946 ve sonrasında kurulan sendikaları bir konfederasyon bünyesinde bir araya getirme, bir merkezden denetim ve güdümleri altına alma doğrultusunda önemli girişimlerde bulundular. 1951 yılı Ocak ayında AFL'den Boris Shishkin Türkiye'ye geldi ve kurulacak bir konfederasyona Marshall Yardımı çerçevesinde kaynak aktarabileceğini bildirdi.

Aynı yıl AFL'den (ve CIA adına da çalıştığı ileri sürülen) Irwing Brown, ICFTU adına geldi ve konfederasyon oluşturulup ICFTU'ya katılımı halinde, üyelik ödentsinin alınmayacağı gibi, ayrıca parasal yardım yapılacağını da belirtti. Eylül ayında Türkiye'den iki sendikacı ABD'ne götürüldü ve gezdirildi. Bu ve benzeri ilişkiler, deneyimsiz işçi hareketinin özellikle AFL güdümüne kolayca girmesini sağladı.

ABD, (a) ICFTU, (b) Amerikan İşçi Federasyonu (AFL), (c) Uluslararası Kalkınma Teşkilatı (AID), (d) Türkiye'deki çalışma ataşeleri ve (e) Amerikalı üniversite öğretim üyeleri aracılığıyla, yurt dışı gezi ve eğitimlerini ve para, araç-gereç yardımını kullanarak, kuruluş öncesinde ve daha sonraki on yıllarda Türk-İş içindeki etkinliğini artırdı (Daha sonraki yıllarda ABD'ne gezmeye gidenlere ve ABD'den alınan parasal yardıma ilişkin olarak bakınız: A. Işık, *Sendikacılık ve Siyaset*.)

TÜRK - İŞ'İN KURULUŞU

Türk-İş, işçilerin yoksulluğa ve kötü çalışma koşullarına tepkisi ve siyasi partilerin işçilerin oylarını kapma mücadelesi temelinde, solcuların sınıf sendikaları örgütlenme çabalarından kısmen etkilenecek kurulmuş sendikaların, ABD müdahalesiyle hızlanan bir süreç sonucu birleşmesiyle oluştu. Kuruluşun ayrıntılarına girmeyeceğiz.

Sendikalar, birlikler ve federasyonlar arasındaki çeşitli görüşmelerden sonra, 1952 yılı Nisan ayında yapılan bir toplantıda konfederasyonun ana tüzüğü kabul edildi ve ilk geçici icra kurulu oluşturuldu. Kurul üyeleri şu kişilerdi:

Genel Başkan: Ömer Akçakanat
Genel Sekreter: Şaban Yıldız
Sayman: Seyfi Demirsoy
Murakıp: Mehmet İnhanlı
Üye: Adil Boğakaptan

Bu toplantıda gazeteci olarak bulunan Kemal Sülker, konfederasyonun kısaltılmış adı olarak Türk-İş'i önerdi ve önerisi kabul edildi. (26)

31.7.1952 tarihinde konfederasyonun tüzüğü Ankara Valiliği'ne verilirken Türk-İş resmen kuruldu.

Türk-İş'in Bursa'da oluşturulmasından (7 Nisan 1952) ilk genel kuruluna (İzmir, 6 Eylül 1952) kadarki dönem oldukça ilginç ve kanımca kendiliğindenci hareketin ve bazı sol unsurların etkilerinin ön plana çıktığı bir dönemdir. Ancak ilk genel kurulda bu "sapma" derhal düzeltilmiştir.

Türk-İş'in 5 kişilik geçici icra kurulundan yalnızca Seyfi Demirsoy daha sonraki yıllarda Türk-İş icra kurullarında görev aldı (1960 Kasım-1974 Ocak arasında genel başkan). İlk genel sekreterlik görevini üstlenen Şaban Yıldız ise, daha sonraki yaşamı ve mücadelesiyle de gösterdiği gibi Türk-İş içinde Eylül 1952'de çok ilginç bir biçimde ve mücadele sonucunda tasfiye edilen sınıf hareketinin temsilcisiydi.

Bursa'da kabul edilen ilk ana tüzüğün 22. maddesi şöyle idi: "İcra heyeti, işçi sınıfının menfaatlerini haleldar ettiği olaylar ve kararlar karşısında mevzuatın tadili için lüzum gördüğü vasıtalara başvurur." İzmir kongresinde "işçi sınıfı" terimi yerine "işçilerin" terimi kondu. (27)

Kemal Sülker, Türk-İş'in 1952 yılındaki durumunu şöyle anlatmaktadır:

"O zaman Irving Brown tarafından yapılan çeşitli para yardımı teklifi hemen reddedilmiş ve Türk-İş kendi yağıyla kavrularak kurulmuştu." (28)

Türk-İş ilk genel sekreteri Şaban Yıldız ise, kuruluş dönemine iliş-

"Özetle, 1946-1950 döneminde sol eğilimli kişi ve kuruluşların işçi hareketiyle bağ kurma, hareketi örgütleme ve yönlendirmeye girişimleri sona ermedi."

kin olarak şunları söylemektedir:

"Çok iyi niyetlerle ve aşağıdan yukarıya kurulan nadir işçi kuruluşları arasında yer alan Türk İş, kuruluş hazırlıklarına girişildiği 1952 yılının başında, zamanın iktidarı tarafından Türk-İş kuruluşlarına yapılan yardım tekliflerini (ilk planda 5.000 TL.) kasada on para olmadığı halde elinin tersiyle reddederek..." (29)

Türk-İş'in 6 Eylül 1952 tarihinde İzmir'de toplanan birinci genel kuruluna sunulan Muvakkat İcra Kurulu Raporu'nda hükümetlerin sendikal yaşama müdahaleleri şu şekilde özetlenmiştir (bu metin, Türk-İş'in ilk yönetiminin resmi görüşü olması açısından ilginçtir):

"Hükümet partisi 1927'de ana tüzüğünün 40. maddesiyle kendi kendine bazı hükümler kabul etmiştir. Bu hükümlerle parti bütün siyasi içtimai teşekkülleri kontrolü altına almış, 1932'den itibaren de 'tek parti-tek şef-tek millet' parolası ile işçi sınıf ve realitesini inkara başlamıştır. Bu zihniyet hükümetin iktisadi politikasında da kendini göstermiş ve işçilerin toplu halde bulundurulmaması için endüstri te-

sisleri birçok şehirlere dağıtmıştır. Parti 1935'te İzmir'de bir işçi ve Esnaf Birliği kurdu ve bu birlik vasıtasıyla işçi ve esnafı rejime her veçhile bağli ve faydalı kılmak'a gayret etmiştir.

"Nihayet, İnsan Hakları Beyanamesi ve Birleşmiş Milletler Şartı Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilerek suretiyle yeni bir devir açılmıştır. İnsan haklarına aykırı olan 'sınıf esasına müstenit dernek kurma yasağı' Cemiyetler Kanununun değiştirilmesiyle ortadan kaldırılmıştır. Bunun üzerine çeşitli siyasi partiler kurulmuş, çeşitli işçi sendikaları faaliyete geçmiştir. Ancak sıkıyönetimin hâlâ İstanbul'da hüküm sürmesi, hükümetin bu yeni faaliyetleri kısa bir zaman sonra durdurucu tedbirlere başvurmasına imkan vermiştir. Partiler ve sendikalar kapatılmıştır. 'Hükümet, sendika faaliyetlerini kendi kontrolü altında bulundurabilmek için işçilerin geniş ölçüde faaliyetlerini önleyebilmek için alalecelle bir kanun hazırlamış ve Meclis Sendikalar Kanunu'nu kabul etmiştir." (30)

Birinci genel kurula sunulan bu raporun da Kemal Sülker ve Şaban Yıldız tarafından hazırlandığı belirtilmektedir. (31)

Birinci genel kurulda genel başkanlığa İsmail İnhan, genel sekreterliğe Muammer Özerkan ve genel saymanlığa da İsmail Aras getirildi. İsmail Aras, 1951 yılında ICFTU'nun Milano'daki ikinci kongresine katılan iki Türk gözlemciden biriydi. Aynı yıl daha sonra iki aylık bir inceleme gezisi için de ABD'ye götürülmüştü. Aynı kongrede, Türk-İş'in ICFTU'ya katılmasına karar alındı.

SONUÇ

Türk-İş'in kuruluşu uzun bir sürecin ve çok yönlü karmaşık etmenlerin bir sonucudur. Türk-İş'in kuruluşunda ve 1952 Eylül'ündeki ilk genel kuruluna kadar icra kurulunda da bulunan sınıf sendikacılığı anlayışı daha sonraki yıllarda Türk-İş'e bağlı sendikalarda, bunların şubelerinde ve işyerlerindeki örgütlenmelerinde gücünü ve etkinliğini artırdı, ancak bu gelişim Türk-İş icra kurullarına ve politikalarına yansımada ya da yansımak istemedi. ●

(12) Sülker, 1955, s. 71.

(13) Sülker, 1955, s. 70.

(14) Türk İş Dergisi, Nisan 1966, Sayı 38, s. 13. İşin ilginç yanı, 6. Genel Kurul tutanaklarının yayımlandığı kitapta bu bölüm kısa bir biçimde ele alınmış: "Daha sonra, Türk sendikacıları arasında komünist bulunmadığını belirten Demirsoy, "Biz, onları, 1947'de, hükümetin pasif zamanında, köprü üstünde darağaçları kuraçak, sizi asacağız" diyebilecek kadar rahat ettikleri zamanda,

- döve döve sendikalarından attık..." demıştır." (Türk İş 6'ncı Genel Kurul Çalışmaları, Türk İş Yay. No. 50, s. 172-173.)
- (15) Erişçi, Lütfi, Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi (Özet Olarak), İstanbul, 1951, s. 29-30.
- (16) Sülker, Kemal, Dünyada ve Bizde Sendikacılık, Varlık Yay., İstanbul, 1966, s. 167.
- (17) Aktaran, Işıklı, Alpaslan, Sendikacılık ve Siyaset, 3. Basım, Birlik Yay., s. 357.
- (18) Sosyalist Kültür Ansiklopedisi, Cilt 8, s. 1147.
- (19) Tuna, Orhan, "Türk İşçi Sendikalarının Gelişme Seyri ve Fonksiyonları," İktisadi Kalkınmanın Sosyal Meseleleri, İst., 1964, s. 252.
- (20) Tuna, Orhan, Grev Hakkı: İş Mücadelelerinde Yerli ve Ehemmiyeti, İ.C. İktisat Fakültesi Yay., İstanbul, 1951.
- (21) Tunaya, T Z., a.g.e.
- (22) Demokrat İşçi Partisi ile sendikalar arasındaki ilişki incelenmeye değer bir konudur. Partinin ikinci kongresinde adı İşçi Partisi olarak değiştirildi. Bu kongreye sunulan raporda sendikalar hakkında şu değerlendirme yapılıyordu:
"Kuvvetinin önünde el pençe divan duran, kanunsuz emirlere bile boyun eğmek haysiyetsizliğini gösteren bugünkü sendika liderleri sadaka kabullerinden verilmiş bir demokrasi ile yetindikçe işçi sınıfının işçi menfaatlerinin koruyucusu olmak sıfatıyla millet önünde değil, sulh mahkemesinde bile dava açamazlar. Ve bütün bu zahmetlere mukabil iktidarda kim varsa ona yaltaklanmak saadetine mazhar olurlar."
"Bugün sendika liderleri partiler emrinde çalışan birer partizandır. Vazifeleri işçi sınıfını sendika masalıyla oyalamak, çeşitli partilere dağıtmak suretiyle parçalamak, işçileri siyasi bir kuvvet olmaktan alıkoymaktır." (Aktaran, Sülker, 1966, s. 176)
Sigara Fabrikası İşçileri ile iyi ilişki içinde buldukları fabrika müdürünün bu durumu önlemek için bu fabrikadaki işçileri başka fabrikalara dağıttığı da belirtiliyor. (Üstün, S. — Yaman, Y., Resimli Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, Cilt II, s. 18)
- (23) Paschell, W —Theodore, R., "Anti Communist Provisions in Union Constitutions," Monthly Labor Review, Ekim 1954, s. 1097-1100.
- (24) Kocher, E., "Second Congress of the ICFTU at Milan, July 1951," Monthly Labor Review, Eylül 1951, s. 265-269.
- (25) Smith, M.M. "Progress of the ICFTU in Underdeveloped Countries," Monthly Labor Review, Eylül 1951, s. 270-273.
- (26) Daha geniş bilgi için bkz. Türk-İş Türk-İş 10 Yaşında, 1962, s. 10-19 ve Sülker, K., Türkiye'de İşçi Hareketleri, Gerçek Yay., 3. Basım, s. 77-82.
- (27) Sülker, K., 1955, s. 264.
- (28) Sülker, Kemal, "Türkiye'de İşçi Konfederasyonlarının Kuruluş ve Görevleri," Sosyal Siyaset Konferansları, 20. Kitap, 1969, s. 67.
- (29) Yıldız, S. - Kurdakul, Ş., Sosyalist Açından Türk-İş Yargılanıyor, 1966, s. 14-15.
- (30) I. Genel Kurula sunulan Rapor, Türk-İş'in 5. genel kuruluna sunulan İdari ve Mali Raporlar'ın ilk 13 sayfasından yeniden yayınlanmıştır.
- (31) Bkz. Sülker, Türkiye'de İşçi Hareketleri, s. 81 ve Sülker, İki Konfederasyon, Türk-İş ve DİSK. Koza Yay., İst., 1976, s. 50.